

HAUBAKKEN

KOKEGROPER FRA ELDRE JERNALDER

av Mikael Cerbing

Kommune og fylke	Tjeldsund, Troms
Askeladden ID	215473
Museumsnummer	Ts16027
Kulturminnetype/ strukturer	Aktivitetsområde - kokegropsfelt
Utgravningsleder	Mikael Cerbing
Feltledere	Silje Sivertsvik og Sakarias Lindgren (GIS)
Feltmannskap	3 personer
Tidsrom	20.07 - 18.08.20
Dagsverk i felt	77,5 dv
Metode	Maskinell avtorvning, snitting av strukturer
Avtorvet areal	1876 m ²
Dv med maskin	16 dv
Utgravd areal (fordelt på lag)	9,62 m ²
Utgravd volum	1,9 m ³
Volum pr dagsverk	0,03 m ³
Hoh.	5-15 m
Funn	Ingen
C14-dateringer	600 f.Kr, 490 e.Kr og 300 e.Kr.
Datering	Eldre jernalder

BAKGRUNNEN FOR UNDERSØKELSENE

Haubakken (id 215473, Figur 1) identifiseres genom schaktning och okulär besiktning av området av Nordland fylkeskommune sommaren 2015, i förbindelse med förundersökningarna för Hålogalandsvegen. Sammanlagt identifierades åtta olika anläggningar på Haubakken; fem rösen, en kokgrop, en struktur med kol, samt ett dike. Vidare så fann man spår efter möjlig fossil åkermark.

Av de fem rösena blev tre tolkade som möjliga gravrösen, ett som ett troligt röjningsröse relaterat till dikesgravning, och ett röse saknar tolkning. Det blev under registreringen inte funnet några klara tecken på att något av dessa rösen skulle vara gravar, och då lokaliteten avgränsades så att delar av rösena var utanför lokaliteten, så pekar det också på hur osäkra fylket måste ha varit på att dessa rösen kan ha varit gravar. I två av de möjliga gravrösena blev det funnet kol, där det ena (från Röse 2) blev

Figur 1 Haubakken mitt på bild i nedkanten av Hårberget. Sett mot SÖ ifrån Sætertinden.

daterat till 1122-926 f.Kr. Det påpekas också att ett av de möjliga gravrösen definitivt har blivit påbyggt under senare tid, möjligen i relation till upprensning av ängen (Melsæther, 2016, s. 194).

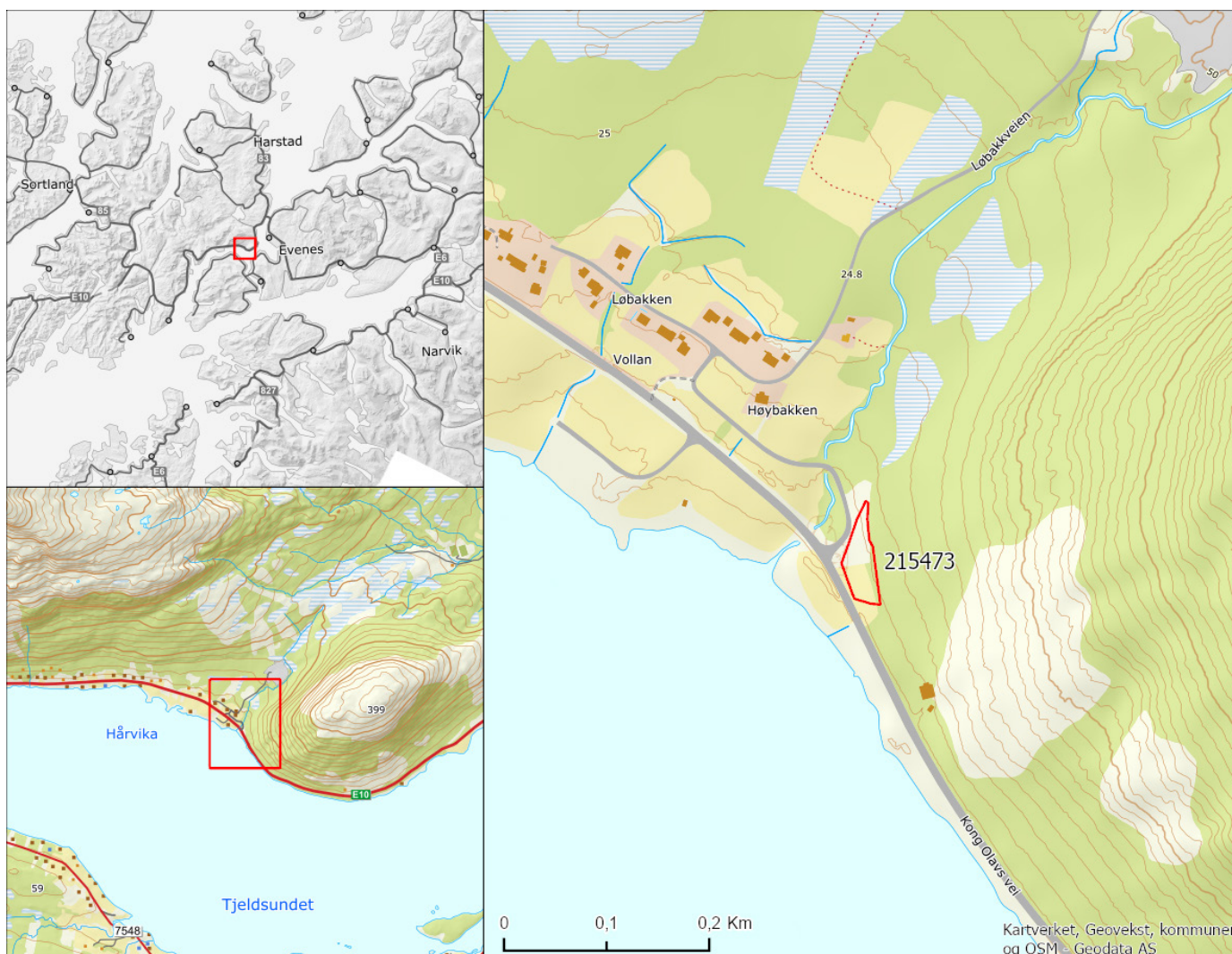
Två nedgrävda anläggningar identifierades i den nordliga delen av lokaliteten. Den ena tolkades som en trolig kokgrop och daterades till 390-54 e.Kr. Den andra var en närmast cirkulär struktur med en del kol i toppen.

I den södra delen av lokaliteten registrerades ett troligt dräneringsdike som var mellan 50 - 80 cm brett och upp till 50 cm djupt. Det var grävandet av detta dike som man tänkte sig hade lett till konstruktionen av ett av röjningsrösen (Röse 3). Slutligen så registrerades ett mörkare torvlager i en av schaktprofilerna vilket tolkades som ett möjligt dyrkningslager (Melsæther, 2016, s. 192-196).

BELIGGENHET

Haubakken låg i den västra nedkanten till Hårberget i Tjeldsund kommune, ca. 7 km öst för Kongsvika och ca. 9 km sydsydväst för Tjeldsundbrua som fågeln flyger (Figur 2). Lokaliteten låg precis ovanför E10 på mellan 5-13 m över havet med mycket fin utsikt över Tjeldsundet i sydväst. I nordväst avgränsades fältet av Haugbakkveien, och i nord till öst av rätt tätvuxen björkskog som växer på stora delar av Hårberget.

Lokaliteten som sådan var förhållandevis öppen och till stor del endast bevuxen av gräs. Dess östra del behövde rensas ifrån björkskog, samt det fåtalet träd som växte längs diket och gick genom fältet. Det var tydligt att Haubakken var den östra avgränsningen av den tunna stripa av jordbrukslandskap som går längs Hårvika, och som avgränsas från väst till öst av Ulvikfjellet, Sætertinden och Hårberget. Nord för Haubakken

Figur 2 Lokalisering av Haubakken i östra Hårvika.

går Hårvikhalsen, den naturliga (men delvis rätt blöta) färdleden över land om man vill vidare mot Årbogen och Gausvika i nord. På den nordöstra delen av Hårvikhalsen registrerades det bland annat en förhållandevis modern årran (id 214576).

Sedan tidigare, så var det två gravar kända precis i närområdet till Haubakken, båda låg i nedkanten av nuvarande E10. Detta var en flatmarksgrav (id 73888), samt ett gravröse (id 27386). Båda anläggningarna kontrollregistrerades i 2015 av Nordlands fylkeskommune utan att bli återfunna, och beskrivs nu som försvunna (Melsæther, 2016, s. 202–204).

MÅLSETTING

PROBLEMSTILLING

Projektplanen för Haubakken fokuserade på två ting: Dels gravrösen och dels den fossila åkermarken.

Då de flesta gravrösen som undersökts i Nordnorge har haft som huvudfokus att samla in fynd, så hoppades man att man skulle kunna lyfta blicken något i dessa undersökningar. Detaljer kring själva konstruktionen av rösen skulle dokumenteras, samt spår efter handlingar kring och efter gravsättning skulle prioriteras. Likaså provtagning för DNA, isotoper o.s.v. för att få ut ny information som inte var möjlig att utvinna vid tidigare undersökningar.

Likaså är tidigt jordbruk sällan förekommande, och än mer sällan undersökt i Nordnorge (se ex Arntzen, 2013, Jensen & Arntzen, 2016), och på så vis av stort intresse för frågor kring resursbruk och ekonomi i regionen. Vid identifikation av fossila åkermark, så skulle den systematiskt öppnas, undersökas och tas prover av (Niemi et al., 2019b, s. 21).

Man lade tillräkta för att upp till 20 anläggningar skulle kunna dyka upp, varav 5 skulle kunna vara gravrösen, samt ett fossilt jordbrukslager.

PRIORITERINGER OG STRATEGIER

När vi började öppna upp lokaliteten, så visade det sig relativt fort att Haubakken tycktes sakna både gravrösen och spår efter fossil åkermark. De registrerade rösen på

lokalitetens nordliga del, var i ett av tillfällena rasmassor, kanske från Hårberget. I ett andra fall, en djupare ansamling med sten och grus från byggandet av den mindre vägen nordväst om lokaliteten, och i det sista fallet, uppkast ifrån grävandet av diket som gick genom lokaliteten. De två sydliga rösen var slutligen röjningsrösen relaterade till modernt jordbruk. Detta ledde till att problemställningarna, prioriteringarna och strategierna för fältet behövde läggas om.

Efter att vi säkerställt att rösen inte var gravrösen genom upprepning och schaktgrävning, så var de få spår av arkeologisk aktivitet som vi stod igen. Allt vi hade var två kokgropar, en grop med osäkert bruksområde, samt två röjningsrösen från tidigmodern eller modern tid. En mängd med möjliga störhål blev också uppdagade på lokalitetens nordliga del, och vi valde att dokumentera och undersöka ett antal utav dessa.

UNDERSØKELSESMETODE OG DOKUMENTASJON

FELTMETODE OG DIGITAL DOKUMENTASJON

Undersøkningen av Haubakken utfördes med normal järnåldersarkeologimetodik. Fältet öppnades i första hand i etapper med grävmaskin. Framförallt så slet vi med att återfinna de tre nordliga rösen under öppningen av fältet, ett blev för exempel återfunnet ca. 5 meter från platsen där det var registrerat. Men även den registrerade kokgropen, och den andra anläggningen, återfanns inte under inledande öppning av fältet. När vi till slut förstod att det inte var några rösen på den nordliga delen av fältet, utan snarare ett ojämnt lager med sten, kunde vi gå på med maskin igen och gräva bort det lagret som låg över hela denna del av fältet (Figur 3). Då återfann vi även kokgropen och anläggningen.

Drönaren som projektet hade tillgång till under 2020 var för tung för att kunna användas så nära en större väg, så all fotogrammetri gjordes med hjälp av fotostång. Prover togs ur undersökta anläggningars profiler efter att dessa snittats och dokumenterats.

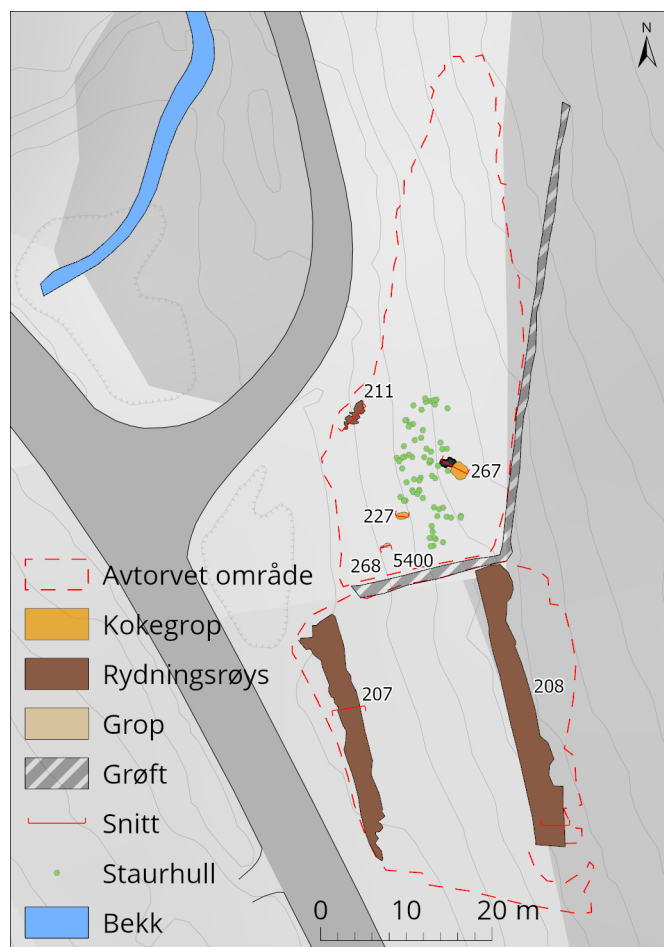
Figur 3 Den nordliga delen av Haubakken under upprensning efter att ovanliggande raslager tagits bort med maskin.

ERFARINGER

Mycket tid lades inledningsvis på att säkerställa att de anläggningar som registrerats, som möjliga gravhögar, faktiskt var röjningsrösen. Likaså hade vi diverse problem med att återfinna de andra registrerade anläggningar från 2015, något som kan ha berott på dålig GPS uppkoppling i 2015, men även på en del bristande information i förundersökningsrapporten (djup, lagerföljd, foton).

OBSERVASJONER OG RESULTATER

Vi kunde tidigt se att lokaliteten var avgränsad i en nordlig del och en sydlig del (Figur 4), med dräneringsdiket som gick igenom fältet, som gräns mellan områdena. Den nordliga delen var till synes mer obrukad, och hade ett tjockare lager med nedrasad sten under torven, något som ledde till svårigheter att definiera rätt nivå att stoppa på under avbaningen av fältet. Den sydliga delen av fältet var däremot till stor del väldigt fint upprensad från all nedrasad sten, och dessa var samlade i två långa stenrösen i fältets övre och nedre del. Denna upprensning var även tydlig på LIDAR bilder över området ifrån 2015. Det södra området skall även enligt en lokalperson ha använts som dansbana under en tid i mitten av 1900-talet.

Figur 4 Karta över registrerade strukturer på Haubakken

OMRÅDE 1 – SYD

Den sydliga delen av lokaliteten var den som blivit uppremsad under historisk tid. Under förundersökningen så registrerades två möjliga rösen här; ett i väst och ett i öst. Dessa visade sig överensstämma mycket väl med avgränsningarna på den uppremsade ytan, när vi fått öppna upp området. I nord så avgränsades ytan av diket som gick genom fältet, och i syd av lokalitetsavgränsningen. Den uppremsade ytans faktiska avgränsning går troligen en bit längre syd om lokalitetsavgränsningen, antagligen där ängsmarksavgränsningen går i dagens kartmaterial. Undergrunden på den uppremsade delen av fältet, var en mellanbrun siltig sand med ett fåtal stenar. Hela ytan sluttade vagt ned mot havet, en bit sydväst om lokaliteten. Ytan var på grund av sin konsistens väldigt enkel att rensa upp.

Strukturer

Inga förhistoriska strukturer påträffades i den södra delen av Haubakken. För säkerhets skull valde vi att gräva schakt genom de två rösen som registrerats på ytan, profil C226 genom det östra röset A208 (Figur 5) och C229 genom det västra A207. Båda profilerna visade tydligt hur rösen var placerade närmast uppå torvlagret på lokaliteten, något som understryker deras relativt moderna ålder. Den östra profilen visade också tydligt hur detta "röselager" låg ovanpå raslagret som täckte hela den nordliga delen av lokaliteten, inklusive kokgroparna.

Det västra röset A207 rensades upp och undersöktes något närmare, utan att några tecken på ålder kunde uppmärksammas. Tvärt om så fann vi sopor och taggtråd en god bit ned i strukturen. Det blev också tydligt att det moderna/tidiga moderna röjningsröset, hade fått ytterligare massa påfört under senare tid, troligen från byggandet av E10 precis intill fältet.

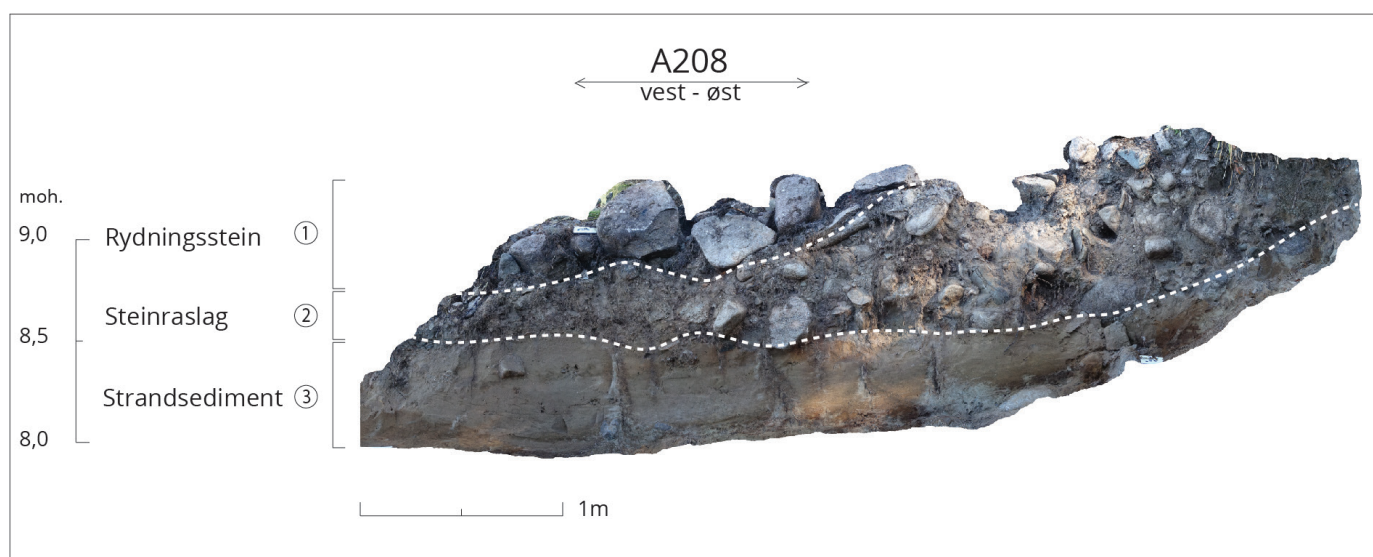
OMRÅDE 2 – NORD

Stratigrafiske forhold

Till skillnad från den sydliga delen av lokaliteten, så hade aldrig den nordliga blivit rensad från sten under historisk tid, något som var mycket tydligt när vi började öppna lokaliteten. Hela ytan var täckt av ett tjockt raslager (20–40 cm) med sand, grus och en hel del sten i varierande sammansättning. Det är troligen detta varierande lager, som har lett till registreringen av de tre rösen på lokalitetens nordliga del. När vi efter en del jobb kom fram till att detta endast var ett raslager och sedan tog väck det med hjälp av maskin, så kom vi ned på samma mellanbruna sandiga lager som hade rensats fram på lokalitetens södra del. Det var också på denna nivå som vi slutligen fann de anläggningar som registrerats i 2015.

Strukturer

I allt registrerades sju strukturer på det nordliga fältet. Tre av dessa; A211, A213 och A239 mättes in som röjningsrösen, men A213 och A239 blev snart avskrivna som fördjupningar

Figur 5 A208 i profil med utmarkerade lager.

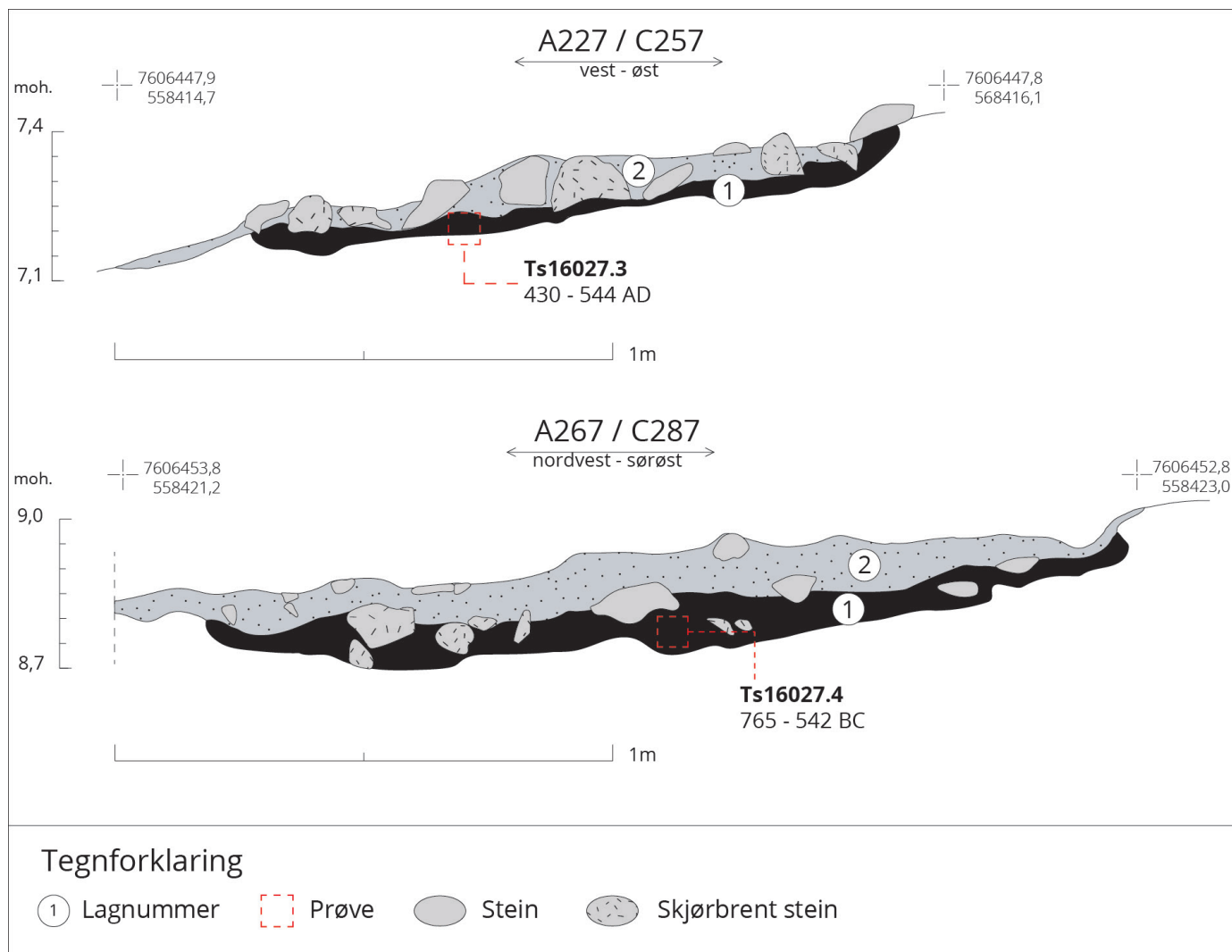

Figur 6 A267 i plan. Groppen markerat i rött, utkastlager i vitt. Rött heldraget streck visar vart snittet är lagt. Pilar visar på profilriktning.

i rasmassan. A211 var möjligen ett modernt röjningsröse från byggandet av vägen vid sidan om lokaliteten, men även det är att töja på definitionen av vad ett röjningsröse vanligen innebär.

Fyra andra anläggningar blev också funna på lokaliteten; två ensamliggande gropar med stora mängder av skörbränd sten, som i fält tolkades som kokgropar (A227 och A267 (Figur 6, Figur 7 og Figur 8), samt två mindre gropar i direkt relation till varandra (A268 och A5400).

De två kokgroparna var i grund rätt lika, även om den nordliga A267 var en god bit större än den sydliga A227. Båda hade väldigt vaga spår av nedgrävning, och tycktes bestå av ett tunnare lager med kol i botten, varpå det låg ett lager med något under knytnävsstora brända stenar. Båda var även väl dolda under rasmassa, samt överlagrad sand och silt, vilket gjorde dem något svåridentifierade innan de fick en kraftig

Figur 7 Profiltteckningar av A267 och A227

Lager	Beskrivning
1	In situ kollager med vaga spår av bränning i botten. Innehöll även en del skörbränd sten.
2	Möjlig insjunket raslager i toppen av strukturen.

Tabell 1 Kontextbeskrivelse A267

uppressning.

Den större gropen A267 var något oval i formen, ca. 2,2 x 1,9 m i diameter och ungefär 20 cm djup (Figur 6, Figur 7 och Tabell 1). De skörbrända stenarna i A267 var generellt något större än de i A227, ibland över 20 cm i diameter. Bredvid gropen, så låg det ett lager med skörbränd sten (A5332) utan några tydliga tecken på kol. Detta lager var något oregelbundet avlångt i form och ungefär 1,5 x 1,2 m i diameter. A5332 är ett troligt tecken på att gropen kan ha blivit uppressad och använd vid upprepade tillfällen. Kol ifrån gropen (PM286) daterades till 765–542 f.Kr., något som placerar anläggningen i den problematiska Hallstatt platån (se ex van der Plicht, 2004).

Figur 8 Profilfoto av A227

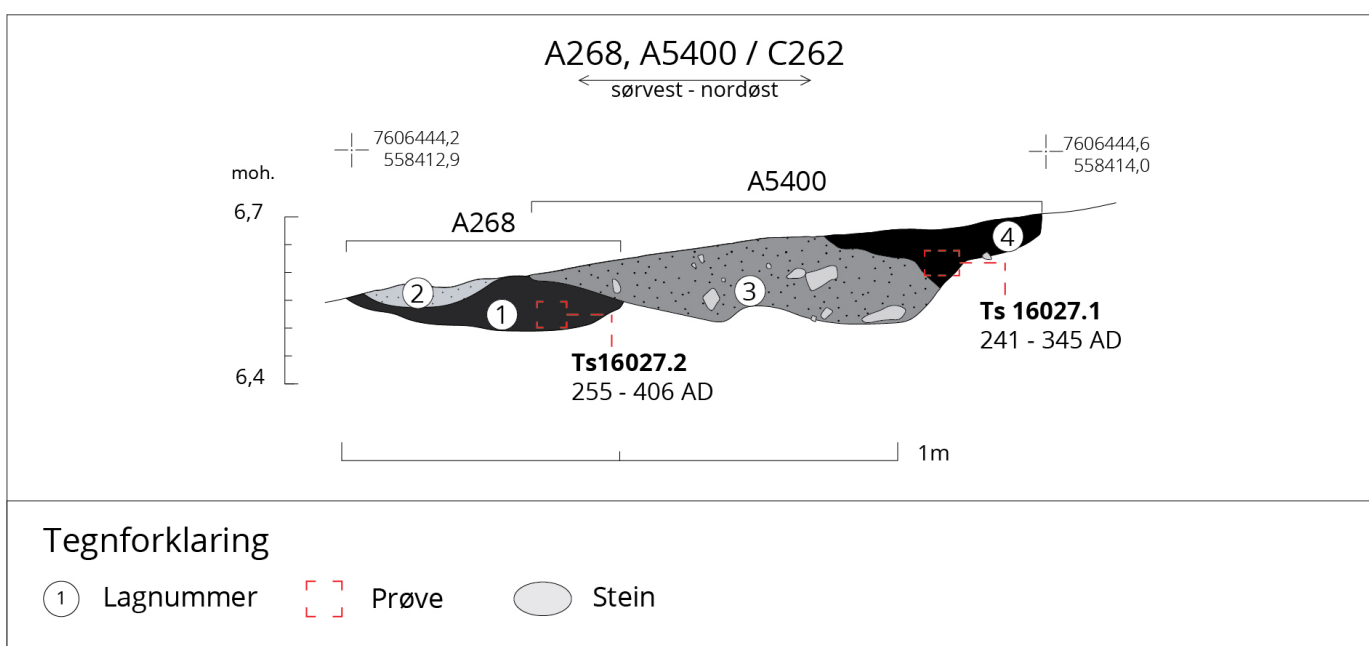
Lager	Beskrivning
1	In situ kollager med vaga spår av bränning i botten.
2	Lager med stora skörbrända stenar ombalndad med möjligen redeponerad steril jord.

Tabell 2 Kontextbeskrivelse A227

Den mindre gropen A227 (Figur 7, Figur 8 och Tabell 2) var väldigt oval i formen, 1,4 m x 70 cm i diameter med kortsidorna mot öst och väst. Den mycket otydliga nedgrävningen, som nästan kan kallas en försänkning, var som djupast runt 15 cm. I botten så hade gropen ett tydligt, men rätt tunt kollager på ungefär 5 cm tjocklek, varpå det låg väl packade, skörbrända och jämnstora stenar mellan 10–15 cm i diameter. Kol ifrån gropen (PM285) daterades till 430–544 e.Kr (95,4 %).

De två groparna A268 och A5400 kom fram som två mörka, något oregelbundna kolfläckar efter inledande framrensning (Figur 9, Tabell 3). Först efter att de snittats, så var det möjligt att se att de var två separata men direkt relaterade anläggningar, där A5400 var nedgrävd genom A268.

Den äldre av de två groparna (A268) var oval, något över 40 cm lång, 25 cm bred och 13 cm djup. Den bestod av två lager; ett lägre kollager och ett lager med redeponerad steril i toppen på anläggget. Om denna deponering var avsiktlig eller naturlig, gick dock inte att säga.

Figur 9 Profilteckning av A268 och A5400

Lager	Beskrivning
1	Tunt kollager i botten av struktur.
2	Redeponerad steril jord, möjligen samma som lager 3.
3	Redeponerad steril jord, möjligen samma som lager 2.
4	Något kraftigare lager med möjligen deponerad kol.

Tabell 3 Kontextbeskrivelser A268 och A5400.

Den östra delen av gropen var bortgrävd av den yngre gropen A5400. Även denna grop var oval till formen, 80 x 40 cm i diameter och upp till 20 cm djup. Den bestod av två lager, fast i detta fall ett lägre lager av redeponerad steril samt ett övre lager av kol. Inga spår av *In situ* bränning kunde spåras i någon av de två groparna, så den ursprungliga tolkningen lutar åt att klassa dem som avfallsgropar av något slag, vari detta kol blivit deponerat. Men på andra sidan, så var spåren på värmepåverkan, av den sterila sanden under de två kokgroparna, också extremt vaga. Därför är det svårt att säkert säga om det har eldats i dessa gropar eller inte. Det är intressant att den stratigrafiskt helt tydligt äldre gropen A268, fick en statistisk yngre datering (PM284 (Ts16027.2) 255–406 e.Kr) än den stratigrafiskt yngre gropen (PM283 (Ts16027.1) 241–345 e.Kr). Vad detta troligen indikerar är att dessa gropar var i bruk mer eller mindre samtidigt, troligen någon gång runt 330-talet e.Kr.

Förutom dessa fyra tydliga anläggningar, så registrerade även en mängd möjliga störhål på lokaliteten. I allt mättes 68 möjliga hål in, och några av dem snittades för att undersöka om något intressant kunde utvinnas ur dem. Överlag såg det dock ut att de var igenfyllda med infallet sterilt material. Vi kunde inte heller se att de formade några tydliga strukturer, även om mängden av störhål givetvis gör att man kan konstruera anläggningar av olika form, om man skulle önska det. Detta gjorde att vi valde att inte

undersöka dem närmare. Det påpekades dock från personalen att om vi spenderat mer tid på att finrensa den nordliga ytan, så hade vi troligen funnit fler av dessa störhål. Det gjordes inga fynd på Haubakken.

ANALYSE

PRØVER

I allt så blev det taget fem prover på Haubakken. Ett av dessa var ett kolprov (PK212) från A211, som senare omtolkades som ett röjningsröse, vilket gjorde att provet blev kasserat. Utöver detta, så togs det ett större makroprov var, från de fyra anläggningarna på lokaliteten. Från dessa fyra valdes kolprover ut för datering (Tabell 4).

Trekullprøver

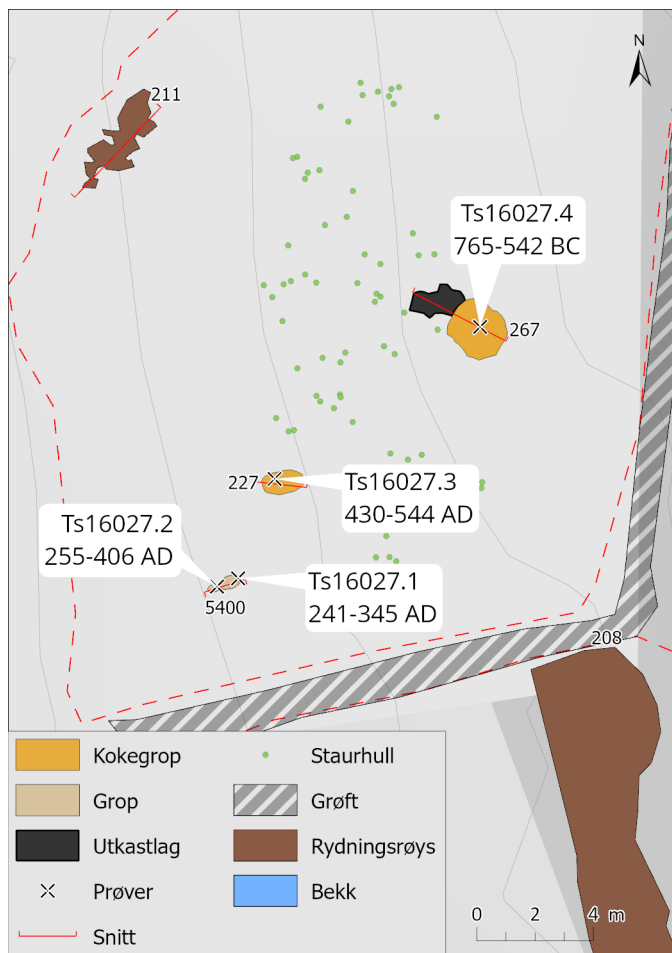
C-14 resultaten visade rätt tydligt att de tre anläggningarna, eller direkt relaterade anläggningar i fallet med A268/A5400, bör ses som tre separata faser på Haubakken (Figur 10). En första fas från sen bronsålder, då kokgrop A267 var i bruk. En andra aktivitetsfas, som troligen skedde någon gång i slutet av romersk järnålder runt 330-talet, då man grävde de två små groparna A268 och A5400. Och så en avslutande fas under folkvandringstid, kanske mot slutet av 400-talet, då man grävde en andra kokgrop på lokaliteten. En överlag väldigt spridd dateringsserie i tid, för tre anläggningar som har så nära relation i rum.

TOLKNING

Gentemot de förhoppningar som förundersökningen gav, så måste man erkänna att Haubakken var lite av en besvikelse. Två gropar, två möjliga kokgropar (mer om detta snart) samt en mängd mer eller mindre moderna röjningsrösen, var inte det vi hade hoppats på när vi inledde undersökningen.

Museumsnr	Nat.vit.	Intrasis ID	Funnkontekst	Prøvetype	Datert materiale	C14 alder	Kalibrert alder (95,4%)
Ts16027.1	TRa-15898	PK283	A5400	Kolprov	Alnus	1760 ± 15	241-345 AD
Ts16027.2	TRa-15899	PK284	A268	Kolprov	Salix/Populus	1720 ± 15	255-406 AD
Ts16027.3	TRa-15900	PK285	A227	Kolprov	Juniperus	1580 ± 15	430-544 AD
Ts16027.4	TRa-15901	PK286	A267	Kolprov	Betula	2485 ± 15	765-542 BC

Tabell 4 Resultaten av de analyserad kolproverna ifrån Haubakken.

Figur 10 Anleggninger med dateringer på Haubakken.

Det största problemet på lokaliteten var detta lager av sten och grå silt/sand, som låg över hela området. Under fältarbetets gång, så kallade vi detta för ett raslager i brist på bättre benämningar, men var det verkligen det? Både röjningsröse A207 och A208 på respektive västra och östra avgränsningen av fältet är helt tydligt produkter av uppresningen av denna yta. Detta är vidare tydligt i profil C226 genom A208, där vi

kan se hur denna uppkastade sten ligger på ett annat lager med omrörd sten och jord. Detta undre "naturligt" omrörda lager är dock inte möjligt att se i profil C229, genom det västra röset A207. Det är möjligt att se ett lägre mellanbrunt sandlager som röset ligger uppå, men inte det kaotiska lagret med sten, grus och sand som går att spåra i C226 (Figur 11).

Det kan också tilläggas att pimpsten genomgående påträffades i detta "raslager". Pimpstenarna var små i storlek och grå- eller svartfärgade av att ha legat i jorden länge. Detta styrker att dessa massor, av jord och sten, delvis utgörs av äldre strandsediment. Strandsediment som tillsammans med annat material, sannolikt rasat ned över lokaliteten någon gång efter att den folkvandringstida kokgropen var i bruk. Detta gör att vi må dra slutsatsen att detta "raslager" inte var över hela lokaliteten, utan måste ha stoppat någonstans öst om A207. Nordlands fylkeskommune tycks heller inte ha registrerat detta lager på den lilla lokaliteten Vollan 2 precis väst om Haubakken, men kan möjligen ha påträffat något liknande, men inte fullt lika kraftigt lager på Haubakkelva 1 runt 400 m nord om Haubakken (Melsæther, 2016, s. 153–189). Däremot så tycks hela den nordliga halvan av Haubakken ha varit täckt av detta lager, ibland så pass tjockt att det blev tolkat som möjliga rösen under förundersökningen i 2015 (Melsæther, 2016, s. 192–196). Även på stenålderslokaliteten Haubakkelva 2 runt 70 m öst om Haubakken, så identifierades något som kan vara vårt "raslager" (Melsæther, 2016, s. 167).

Detta kan möjligen överensstämja med vad vi identifierade i profil C226. Om detta är

Figur 11 Foto av profil C226 (till vänster) och C229 (till höger)

riktigt, så har något skett i området troligen efter 500 e.Kr, frågan är dock vad detta något är för något? I Nordlands förundersökningsrapport (s. 153), står det att en lokal grundägare säger att det grusiga lagret de identifierat på Haubakkelva 1, blir tjockare när man kommer närmare grustaget nordnordöst om lokaliteten (och Haubakken). Kan det någon gång efter år 500 gått en flod uppifrån Hårvikhalsen, som har sköljt med sig denna mängd med material ned mot Haubakkenområdet? Detta måste dock bli en fråga som framtiden får besvara.

Dateringarna från lokaliteten är intressanta. Om vi räknar de två smågroparna, som helt tydligt är relaterade till varandra, som en anläggning, så har alla de tre anläggningarna helt olika brukstider. De tre yngre dateringarna från A227, A5400 och A268 är inte så underliga, utan de passa gott med ett flertal andra dateringar ifrån arkeologiska lokaliteter i Hårvika (Melsæther, 2016). Lite värre är det dock med den sena bronsåldersdateringen ifrån grop A267.

Dateringen ifrån A267 på Haubakken, kan möjligen läggas till den lilla gruppen av lokaliteter knutna till sydsandinavisk bronsålderskultur som har blivit identifierade i Nordnorge (Arntzen, 2015; Sjögren & Arntzen, 2013), även om denna tolkning är långt ifrån oproblematisk (jfr Narmo, 2005). Det är dock sedan undersökt ett par lokaliteter med bronsålderskontext i regionen (Arntzen & Sommerseth, 2010; Cerbing, 2016), så det är gott möjligt att vi här har funnit spåren efter ytterligare en lokalitet. Om vi tar en översiktlig blick på hur de registrerade lokaliteterna ligger placerade i östra Hårvika, så ser vi hur vi har ett band med stenålderslokaliteter (däribland Solli) som ligger mellan 25–35 m över havet. Vi har även ett flertal järnålderslokaliteter registrerade på runt 10 m över havet. Mellan dessa höjdkurvor, så ligger det en mängd modern bebyggelse en bit ovanför E10an, där det troligen inte har skett någon registrering under de senaste 20-talen med år. Detta är höjdnivåer som också skulle passa med både undersökningarna på Kveøy och på Sandsøy (Arntzen & Sommerseth, 2010; Cerbing, 2016).

Avslutningsvis skall vi diskutera anläggningarna på Haubakken som sådana. Om de små groparna A268 och A5400, går det egentligen inte att säga så mycket. Det var inga

tecken på att det eldats i groparna, vilket leder till att kolet måste ha blivit redeponerat i dem från någon annan anläggning. Narmo (1996) har diskuterat kokgropar med "dverg", där detta begrepp "dverg" står för en liten diffus grop i direkt eller nära relation till kokgrop. Den innehåller kol och vanligen skörbränd sten i toppen. Narmo tolkar anläggningen till att ha något med matlagningen att göra, kanske uppvärmning av vätska, men lämnar andra tolkningsmöjligheter öppna. Det är möjligt att A268 och A5400 kan tolkas som detta (liknande anläggningar blev även funna på exempelvis Sandsøy i 2014 (Cerbing, 2016, s. 56–57)). Det är intressant att det i litteraturen finns flera paralleller till dessa smågropar som vi fann på Haubakken, dock så fann vi inga andra anläggningar på lokaliteten som överensstämmer med dessa små gropar när det kommer till dateringarna. Detta kan betyda att det funnits/fanns fler anläggningar i närområdet, mest troligt är i syd, där ett modernt dike har blivit grävt ca. 3 m från groparna, eller i väst där lokalitetsavgränsningen gick ca. 4,5 m från dem. Men om dessa gropar i slutändan skall tolkas som mindre avfallsgropar relaterad till ej funna kokgropar, eller om de är en typ av "dverg" anläggning, kommer här att lämnas osagt.

De två anläggningarna A227 och A267 öppnar upp sina egna frågor. Ett är den mest elementära; är detta verkligen kokgropar? Definitionen av en anläggning med bränd sten som ligger på ett lager med kol, definieras ofta som en "kokgrop" utan vidare diskussion. Om vi dock ser närmare på hur man konstruerar en kokgrop, och med det menar jag en grop vari man torrkokar eller våtkokar mat (Narmo, 1996), så har de generellt ett visst morfologiskt utseende, och ett visst djup. Framförallt djupet saknas på båda groparna på Haubakken. Det är flera möjliga lösningar på detta. Kanske saknar en del av djupet på grund av att vi inte får med djupet på matjorden (detta är dock mindre troligt på grund av de utdragna överliggande lagerna på de båda groparna (fig. 9), som både ligger i och utanför anläggningarna). Eller kanske man byggde upp med torv uppå anläggningen istället för att placera maten nere i en grop (kokmila?).

En annan möjlighet är att vi här har att göra med en annan typ av anläggning än en kokgrop. I Sverige används ibland begreppet

”skärvstensgrop” istället för kokgrop, för att undvika en determinerande förklaring av en anläggning redan i det morfologiska begreppet (Århberg, 2002, s. 14). För att ha stenar i eld, för att på så vis lagra värme i dem, kan användas för en mängd olika syften. Förutom till matlagning (om den så är ”normal” eller ”rituell” (se ex Gustafson, 2016, s. 141–142)), så har man använt denna typ av konstruktioner för att bereda skin, manipulera pimpträ eller bada bastu/svett tält (ex Barfield & Hodder, 1987; Gustafson, 2005; Heibreen, 2005; Århberg, 2002). Och de i Nordskandinavien diskuterade, hellegroparna som användes, för att utvinna fett ur marina däggdjur är en annan version av en liknande teknologi (Nilsen, 2016a). Skärvstensgropar kan ha använts som en del i processen till svettält (vilket också skulle kunna ge en förklaring till de många pinnhål som vi fann). Närheten till färskvatten kan också hjälpa till att underbygga denna hypotes. Dateringen av A267 till bronsåldern är intressant i detta perspektiv, då vikten av personlig hygien tycks öka under bronsåldern (ex Arnoldussen & Steegstra, 2018; Treherne, 1995). Dock så skulle man förvänta sig att mer av stenen i stenhögen A5332, skulle ha varit sprucken om den hade använts i detta syfte.

En annan intressant möjlighet för tolkning är hur Lars Löthman (1973) beskriver att samiska grupper i Sverige brukat kokgropsliknande strukturer för att konservera kött: en grop grävdes i marken och en vedbrasa tändes i botten. Ovanpå brasan lades ett lager sten. Ovanför detta sattes sedan ett galler av sura grenar, på vilket köttet lades. Alltsammans övertäcktes härefter med näver och torv. Efter flera timmar hade värmen från de heta, värmebevarande stenarna torkat ur köttstyckena på vätska.

Likaså kan bearbetningen av furubark för konsumtion, leda till kokgropsliknande strukturer (Bergman et al., 2004; Niklasson, Zackrisson & Östlund, 1994; Sjögren et al., 2015; Östlund et al., 2009). Det är också en god möjlighet att dessa ”gropar” snarare skall definieras som något nedgrävda eldstäder med stenpackning. Men användningsområdena som genomgås ovan har samma relevans.

Kokgropar är en av de vanligaste anläggningstyperna man finner ute i markerna. Detta är främst tydligt sydpå, men även under

förundersökningarna för Hålogalandsvegen, dök det upp ett flertal kokgropslokalteter (Gundersen, Rødsrud & Post-Melbye, 2020; Hole et al., 2016; Melsæther, 2016). I Askeladden (Riksantikvaren, 2018) är det 88 kokgropar registrerade i Troms & Finnmark och 371 i Nordland. Vi kan nog räkna med att det är fler gropar som har blivit funna och/eller undersökta, men som inte är registrerade i databasen. Men det är trots detta tydligt att anläggningstypen inte är i närheten av lika vanlig i Nordnorge, som i Sydnorge. I Viken så är för exempel 5795 kokgropar registrerade per dags datum. Det är dock registrerat kokgropar i hela Nordnorge från södra Nordland, till Pasvikdalen i öst och Langfjordnes i nord. Både längs kusten och i inlandet. Detta visar nog mer på anläggningstypens breda bruksområde, som vi varit inne på ovan, än att den kan knytas gentemot en viss typ av kulturutövning. Det är ännu inte blivit funnit dedikerade kokgropsfält i Nordnorge, av den typ som man finner från Nordtyskland upp till Mittnorge. Denna typ av kulturyttring knuten till konstruktionstypen har, vad vi vet, inte nått hit (jfr Gundersen, 2019; Martens, 2005; Rødsrud et al., 2020; Ødegaard, 2019).

Om vi övergår till dateringarna av groparna, så har jag bara kunnat finna en parallell till bronsåldersdateringen av A267 i närområdet. Det är ifrån en eldstad som blev funnen och dokumenterad under förundersökningarna i 2015, på Hårvikstranda ungefär 1,7 km väst om Haubakken (Melsæther, 2016, s. 178–179). Det är intressant att se på hur lokalteter från olika tidsåldrar generellt är placerade i Hårvika. Vi finner ett antal stenålderslokalteter en bit ovanför den nuvarande bebyggelsen, samt de flesta järnålderslokalteter precis vid eller under den nuvarande E10ans sträckning. A267 på Haubakken, ligger på sin sida ungefär 9 möh och lokaliteten på Hårvikstranda är på ca. 17 möh. Denna höjd, mellan 9–17 möh, är den som nästan all bebyggelse i Hårviken ligger på.

Det finns även ett fåtal andra bronsåldersdateringar i regionen runt Tjeldsund (Arntzen & Sommerseth, 2010; Cerbing, 2016; Hole et al., 2016, s. 16–25), men överlag så är det väldigt lite att hänga fingrarna i (Figur 12). Med undantag för Sandvika på Kvaløy (Arntzen, 2015) och möjligen någon hållristning i Alta

Figur 12 De i texten nämnda bronsålderslokaliteterna.

(Wickler, 2019), så har vi väldigt få tydliga spår efter bronsålderskultur med sydlig påverkan i Nordnorge. Detsamtidiga östliga kulturkomplexet framställs generellt som stenbrukande kulturer (även om ett visst metallbruk tycks ha existerat (se ex Olsen, 1997; Spång, 1997)) med allt vad detta leder till av materiella lämningar som avslag och så vidare. På de lokaliteter som nämns ovan, så tycks det vara en avsaknad, eller i fallet med Sandvika, en väldigt liten mängd av denna typ av fynd. Detta kan indikera på att Haubakken bör knytas mot en sydlig kulturtradition.

Om vi ser på folkvandringstida lokaliteter i regionen, så kan vi i Askeladden (Riksantikvaren, 2018) finna 12 lokaliteter från Lofoten/Ofoten i syd, till Andøya i nord, som är daterade till denna tid, och många av dessa är fyndplatser för lösfynd. Men när man börjar se igenom litteraturen, så finner man snabbt ut att bilden är mer komplex än hur det ser ut. Bara runt 120 m nordväst om Haubakken, blev en grav funnen i 1969 (id27386), vari man fann pärlor, ett troligt vävsvärd, samt två spännen

som typologiskt daterats till folkvandringstid (ts2154-ts2157). Området öppnades igen under förundersökningarna i 2015, men graven kunde inte återfinnas och räknas nu som förlorad. Men en annan lokalitet blev funnen i Hårvika i 2015. Detta var Tofta, ungefär 1 km väst om Haubakken, där en kokgrop daterades till övergången mellan folkvandringstid och merovingertid (Melsæther, 2016, s. 197–201). Vidare så blev en del material daterat till folkvandringstid på Solli, ungefär 1 km västnordväst om Haubakken (se denna volym). På andra sidan Hårberget, på Sandtorg och Rødskjær, har det även sedan tidigare registrerats lokaliteter från denna period. Möjliga bortplogade gravar på Sandtorg och ifrån ett ringtun på Rødskjær (Cerbing, 2025; Cerbing, in press; Krokmyrdal, 2020). Också under utgrävningen på Kvæøya, på Sandsøy och på Skålbunes framkom ett flertal folkvandringstida dateringar (Arntzen & Sommerseth, 2010; Cerbing, 2016; Grydeland et al., 2008). Också på Borg i Lofoten, så har det varit aktivitet under folkvandringstid, även om exakt vad denna aktivitet innebar inte är helt säker (Munch, Johansen & Roesdahl, 2003). Även något längre nord, som på Grunnfarnes på Senja och på Tussøy i Tromsø så är gårdsanlägg med dateringar tillbaka till folkvandringstid funna (Munch, 1973; Johansen, 1978). Slutligen så är det många av tunanlägggen som vara i bruk under folkvandringstiden (Storli, 2006). I relation till det lilla antal arkeologiska undersökningar som sker i Nordnorge, så har i allt en förvånande stor mängd med jordbruksrelaterad aktivitet från folkvandringstiden registrerats. Av det vi kan se av fynden, så tycks den vara direkt knuten till kusten, och då ofta ut mot öarna, och inte så mycket inåt fjordarna.